

VINNER AV **AUGUSTPRISEN 2023**

ANDREV WALDEN

«Praktfull debutroman
(...) helt nydelig»

DAGENS NÆRINGS LIV

«Fremragende litteratur»

SYDSVENSKAN

«Walden har skrevet
en klassiker»

SVT KULTUR

JÆVLA *Roman* **MENN**

ANDREV WALDEN

JÆVLA MENN

Oversatt av Håvard Syvertsen

**KAGGE
FORLAG**

Til mamma

(Obs. ikke passiv-aggressivt)

EN GANG HADDE jeg sju pappaer på sju år. Dette er fortellingen om de årene.

Hvis det høres ut som om noe er funnet på, kan du være sikker på at det er sant. Som det med rotta og hamsteren. Eller hun med klovnelepper av grillkrydder. Jeg har ikke tenkt å finne på noe spesielt, for det spesielle fester seg i hukommelsen og trenger ikke å bli funnet på. Om jeg finner på noe, så er det gjemt i det aller mest hverdagslige, som i fargen på ei solstolpute i et naust der noe spesielt skjedde.

Del I
PLANTEMAGIKEREN

*Der:
en nisse blir slått,
en hemmelighet faller ut,
menn og steiner bytter navn.*

HAN SETTER SEG på huk og ser meg i øynene.

«Du har to neser», sier han.

Jeg kjenner etter, som om det skulle være nødvendig for å avfeie påstanden. Jeg skjønner ikke hva han mener, men jeg skjønner at han har tenkt å forklare det, for jeg ser et smil krype rundt i skjegget.

Han er pen når han smiler. De lyst gråblå øynene ser ikke ut til å høre sammen med resten av hodet, for de er montert i en ramme av svarte krøller. Men fargene skjærer ikke. Tvert imot. Han er lyset i sitt eget mørke. Blikket gnistrer som ryggen til en laks i tangskogen og gir ham evnen til å trollbinde. Og nå er jeg trollbundet igjen.

«Gjør som meg», sier han og holder ei hånd opp i sprekken mellom ansiktene våre. Plantesaft på neglebåndene. Han har tenkt å lære meg en siste ting før vi skilles for alltid.

Og jeg gjør som ham, men passer på å hate ham. Det er bare noen måneder siden jeg fikk vite at jeg aldri har vært sønnen hans, og iblant glemmer jeg at jeg er befridd fra plikten til å elske ham. Jeg øvelseskjører fremdeles hatet, men jeg begynner å bli god til det. Jeg har funnet grunntonen og lar den ringe i meg mens jeg løfter hånda og plasserer den foran hans.

Plantemagikeren skal lære meg en siste ting, men jeg kan ikke begynne der. (Det har jeg riktignok allerede gjort, men jeg har tenkt at anslaget kan bli liggende der oppe, for det er brukbart som brofeste for en dramaturgisk bue.)

Jeg vil begynne med den dagen han sluttet å være pappaen min, for den var så merkelig, og jeg har så finkornede minner av det merkelige.

Men først må jeg nok forklare hva en plantemagiker er.

JEG ER REDD for at blikket ditt allerede hviler på en slags druide i en vadmelskjortel, og slik gikk han ikke kledd. Mannen jeg kalte pappa hadde blå snekkerbukser og hansker av matjord. Om sommeren hadde han ikke på seg noe annet, om vinteren Graninge-støvler og en genser av plantefarget ull over selene. Ullen hadde mamma farget.

Mens du maler om ditt indre bilde, vil jeg understreke det med at han var vakker. Du må lage ham pen. Ellers går logikken rundt ham i stykker. Han var den typen mann som vakre kvinner strikker ullgensere til. Han var den typen magiker som får pule. Det er jeg sikker på, for jeg så ham gjøre det.

«Kjærligheten skal ikke skjules for barna», sa han og lot oss skvalpe rundt i senga mens han lå med mamma.

Jeg søkte meg mot fotenden og hørte på pusten deres. Jeg likte det ikke. Han fikk henne til å høres ut som ei heks. Jeg var redd for at hun skulle ha ansiktet til ei heks hvis jeg så etter, så det gjorde jeg ikke. Jeg lot blikket klatre på veggene i stedet.

Det hang et merkelig bilde over senga. Guden over årstidene. Han hadde ertebelger som øyelokk, maiskolber til ører, skuldre av vårløk og et enormt, grågrønt gresskar

til brystkasse. Han var forferdelig å se på. En eplekinnet demon. Men Plantemagikeren bedyret at han var god. Når hekselydene hadde stilnet, reiste han seg berørte rammen på bildet, som om han takket demonen før han dro på seg snekkerbuksene og forsvant ut i hagen.

Han hadde alltid mye å gjøre, og oppdraget hans på jorda var viktig. Så viktig at staten ga ham lønn slik at han kunne konsentrere seg om det.

Mannen jeg kalte pappa var en statlig lønnet plantemagiker.

Den setningen trenger man ikke å tilhøre høyresiden for å miste pusten av, så før leppene dine blir blå, vil jeg legge til at staten ikke helt visste hva pappaen min drev med. Og at han nok hadde fått sparken fra stillingen som skattefinansiert plantemagiker om staten bare hadde fått vite hva han brukte arbeidsdagene sine til. Eller om staten i det hele tatt hadde fått vite at dagene ble brukt på arbeid, for et eller annet sted i statens arkivskuffer lå et dokument der det sto at pappaen min ikke var i stand til å arbeide og at han måtte få betalt for ikke å gjøre det.

Han var invalid, men bare på papiret. I virkeligheten var han bemerkelsesverdig aktiv. En morgen våknet han med en plutselig lengsel etter å løpe til Västervik, og etter frokost ga han seg i vei. På den tiden bodde vi i Gamleby, men det var likevel langt til Västervik, og han kom seg nesten dit. Utpå ettermiddagen ringte en fremmed fra Hermanstorp og sa at det lå en mann i hagen hans og at vi måtte komme og hente ham. Mamma og den fremmede hjalp hverandre med å bære ham til bilen. Han kunne ikke gå, men han strålte som en vinner.

Plantemagikeren strålte ofte som en vinner, siden han var en vinner. Han hadde overlistet og beseiret systemet, og tilfredsheten over denne seieren var alltid sterkere enn redselen for å bli avslørt som aktiv. Han var en stolt og uforsiktig motstandsmann. Så fort han kom over et øre som ennå ikke hadde hørt historien om hvordan det gikk for seg da han beseiret systemet, trakk han pusten og fortalte.

Nå vil du sikkert høre den historien og få vite mer om selve magien – med all rett, det var jo deg eller i hvert fall foreldrene dine som finansierte den – men alt det der får jeg smyge inn underveis, for nå må fortellingen berikes med bevegelse og retning.

Så la meg fortelle om den dagen da jeg sluttet å være sønnen hans.

SNØEN FALLER SOM i et eventyr den dagen. Snøflak store som geithams virvler stille over Vrinneviskogen og innsjøen, men de forsvinner så fort de treffer barmarken i hagene. Det ser underlig ut, som om vintereventyrets himmel var klipt inn i motivet.

Det er bare noen uker igjen til julaften 1983, og dagen som skal bli min siste som sønnen til Plantemagikeren, er nesten over. Det har allerede begynt å mørkne da jeg åpner badersvinduet og stikker et bein ut i kulda.

Plantemagikeren hamrer på døra til badet og roper at nå blir maten kald. Det er bare andre gangen han sier ifra, men stemmen brenner allerede. Jeg holder meg for munnen for at han ikke skal høre latteren. Han hører den likevel.

«Hva ler du av?» roper han gjennom trevirket i døra, og nå er stemmen en åpen flamme, men jeg kan ikke snu. Begge føttene står allerede på bakken, og jeg er for liten til å klatre opp igjen. Om jeg bare skynder meg, kommer brannen til å slokne. Han kommer til å le når han skjønner.

Jeg har ei nisselue på hodet. Ingen så at jeg tok den med meg inn på badet. Jeg hadde den gjemt under genseren før jeg satte den på hodet og klatret ut. Jeg har en liten tøypose i hånda også. Den er fylt av klosser og skal ligne en julegavesekk.

Nå skal jeg løpe rundt huset og ringe på døra. «Er det noen snille barn her?» skal jeg spørre når døra blir åpnet, og da kommer han til å le. Lillesøsteren min kommer ikke engang til å vente på latteren hans før hun slipper løs sin egen, for hun kan ikke reglene og ler av alt jeg gjør. Lillebroren min ler bare hvis han blir kilt, men det kan nissen ordne.

Jeg runder det første hushjørnet. Beveger meg forsiktig langs kortsiden for ikke å skli ned skrenten mot uthuset. Uthuset er verkstedet til Plantemagikeren. Iblant låser han seg inne der for å spise sopp og røyke bulmeurtfrø. Han gjør det for å åpne dører til andre verdener, og han skriver ned det han ser i store notatbøker med svarte permer.

Når han går til uthuset, kan han være borte i timevis, og de timene liker jeg, for da kan vi le og oppføre seg akkurat som man vil oppe i huset. Da kan man spise brødskiver mellom måltidene og tygge med åpen munn, og vi hadde sikkert også fått se på TV hvis vi bare hadde hatt det.

Men de sorgløse timene har en pris, for det hender at han åpner feil dører der nede i verkstedet sitt. Det hender at han vender tilbake jaget av vesener bare han kan se og kravler naken rundt på alle fire i kjøkkenet og hylar av skrekk.

«Hjelp meg!» uler han, blank av tårer og svette. Og så må mamma holde ham inntil seg til han blir rolig. Ikke engang en statslønnet plantemagiker kan åpne dører etter eget forgodtbefinnende.

Det er så mørkt at jeg må famle langs husveggen for å holde retningen. Jeg begriper ikke hvordan det kunne bli så mørkt så fort, men jeg skal bare komme meg rundt huset og ringe på døra, og så skal vi le sammen. Det burde gå fort, men

her ute er alt på skrå. Hele tettstedet er bygd i en skråning ned mot Ensjön i den skålbunnede dalen, og hagen vår har ingen planerte overflater. Det er egentlig bare selve huset som ikke er på skrå, og nå er gresset glatt, for vinteren har gått av sporet.

Jeg sklir i skrenten og rutsjer ut i mørket. Bort fra huset der neslesuppa står og blir kald på kjøkkenbordet.

Det knyter seg nede i magen, for jeg liker virkelig ikke mørket. Jeg er redd for alt siden jeg tror på alt. Og alt jeg tror på, gjemmer seg i mørket.

Jeg tror på feer, vetter, troll, varulver og hekser. Særlig hekser. Og så tror jeg på Gud og på andre guder og på Djevelen. Huldra. Nøkken. Fossegrimen og utburdene. Jeg er et lite oppslagsverk over ulike vesener. En monsterskuer. Enkelte har jeg sett med egne øyne, men bare når jeg har hatt feber. Jeg får alltid høy feber når jeg er syk. Så høy at jeg ser ting og gjør mamma redd.

«Han brenner opp», pleier hun å si mens Plantemagikeren legger løkomslag og siler varmt vann gjennom hestehovblader. Jeg brenner og ser hekser. Og menn med ertebelger som øyelokk.

«Monstre finnes ikke», pleier hun å si, men jeg vet at de finnes. Jeg har sett pappa hyle av skrekk når de kommer etter ham.

Jeg kravler opp skrenten igjen og tar tak i nedløpsrøret ved neste hushjørne. Jeg er våt og sikkert møkkete, men nisselua sitter ennå på hodet, og snart skal alle le. Jeg kikker tilbake ut i mørket. På den andre siden av jordet lyser vinduene i huset

der min eneste venn bor. Han heter Blomma, og vi pleier å leke i skogen.

Jeg klemmer rundt nedløpsrøret og får igjen pusten. Det er bare et minuttstid igjen av min tid som Plantemagikerens sønn.

Jeg fortsetter, og nå stiger latteren i meg igjen. De kommer ikke til å tro sine egne øyne når gutten som gikk på do plutselig står utenfor døra, forvandlet til en nisse. Jeg piper av latter da jeg går opp på trammen.

Jeg er ikke helt uten forutanelse, jeg skjønner at det kan ha gått for lang tid, at han kan være for sint nå, men han har i hvert fall ikke drukket. En annen jul drakk han opp all spriten i huset, og da var det ikke greie på noe. Mamma hadde invitert søsknene sine for å feire sammen med oss, og hun hadde kjøpt flasker til julebordet. Plantemagikeren skulle bare smake, men da de kom, hadde han smakt alt sammen. Han sprang ut på veien og jagde dem av gårde før de engang hadde kommet seg ut av bilen. Mamma gråt. Huset luktet såpe og kanel.

Jeg ringer på dørklokka og blåser meg opp da døra åpnes.

«Er det noen ...»

Jeg vil si det med nissestemme, men det går ikke. Jeg ler for mye. Ordene plystrer liksom ut av meg, og jeg må trekke pusten. Jeg er bare sju år gammel og barbeint i vinternatta. Det er for mye forlangt at jeg skal kunne snakke også.

«... snille barn her?»

Han ser forvirret ut. Det er bra. Hvilket ansikt skulle han ellers ha på seg mellom brannen og latteren. Og nå sier jeg det en gang til for sikkerhets skyld. Eller jeg skriker. Det er ikke engang et spørsmål lenger.

«ER DET NOEN SNILLE BARN HER!»

Jeg burde ikke ha skreket. Flammene spiser skrik. Han husker ikke engang å åpne hånda ordentlig før han slår. Det er nytt. Annerledes, i hvert fall. Slagene pleier for det meste å brenne i huden. Tusen nåler, men på kinnet. Nå går jeg i stykker, og det er nesten bedre enn nålene. Som når vannblemmer sprekker.

Men det ser selvfølgelig verre ut. Blodet fosser fram fra ansiktet.

Mamma skriker. Det er også nytt. Ikke skriket, men tonen. Noe skjer med henne. Hun går ikke baklengs som hun pleier. Hun går mot ham. Haken høyt. Inn i flammene. Sola rakk å gå ned før denne dagen sluttet å være en vanlig dag, og nå kan den ikke få nok av å være en ny.

«Han er ikke den ordentlige pappaen din», skriker hun. «En ordentlig pappa ville aldri gjøre sånt mot barnet sitt.»

I samme øyeblikk som hun uttaler besvergelsen, slipper han meg. Som om alle fullmaktene hans har gått tapt.

Og det tar bare noen øyeblikk før jeg skjønner at det er sant. Jeg har aldri tenkt tanken, men så fort den slår ut i meg, er jeg sikker. Jeg ser ikke ut som ham, og ikke som småsøskenene mine heller. Jeg har ikke deres gråblå øyne. Ikke deres rødblonde hår. Ikke fregnene deres. Og de har sjelden mine blåmerker. Det er klart at det er sant. Plantemagikeren har aldri vært pappaen min.

Jeg løper opp trappa på besynderlig lette føtter. Legger meg på senga og suger på håndkleet mamma ga meg. De slamrer og småskriker der nede, men jeg hører ikke ordene. Jeg er full av noe annet. Først skjønner jeg ikke hva, men

munnen flirer og holder på der inne i håndkleet. Det bobler i meg. Det virker som om ... jeg elsker å ikke være sønnen hans.

Ja, jeg kan kjenne det i hele kroppen. En stor spenning. Som om et eventyr har begynt. Som om jeg er gutten i ei bok som får vite at faren hans er konge i et magisk og fjernt land.

Vil jeg bli hentet av ånden nå?

En kort stund synes jeg synd på søsknene mine, som fremdeles tilhører Plantemagikeren. Og jeg synes synd på ham. Han ble så forvirret og kraftløs da hun sa det. Jeg så hvordan han krympet, som om ordene hadde stukket hull på ham.

Huset stilner.

Hun sitter på sengekanten og lover at det er over nå. «Vi skal ikke bo her lenger», hvisker hun mens jeg pirker på gitterfronten i sengelampa. Hun lover at hun skal ta meg bort herfra.

Jeg spør ikke om den virkelige pappaen min, men hun forteller likevel. Bare litt. Hun sier at han bor i et land langt unna, og at han har langt, svart hår. Som en indianer. Hun viser med hånda mot albuen for at jeg skal forstå. Så sier hun ikke mer om den virkelige pappaen min, men det er nok.

En indianer i et land langt borte.

Det er det beste jeg har hørt, og nå vil jeg bare sovne, slik at jeg kan krysse jordet og fortelle det til Blomma.

Mamma slår av lampa da hun går. Jeg tenner den igjen da hun har gått. Det gjør jeg alltid. Hun sier at det ikke finnes noen monstre, men det hjelper ikke. Vi har et troverdighetsproblem her i huset. Det er noe som beveger seg i skyggene.

Jeg bretter dyna inn under meg selv og drar den over hodet. Dekker til på alle kanter og sparer bare en smal tunnel til å puste gjennom. Lufta blir varm og tung der inne, men det er den eneste måten jeg kan sovne på. I en kokong der jeg kan overvåke den eneste veien inn.